

**STRUČNI IZVJEŠTAJ SA SONDAŽNOG ARHEOLOŠKOG
ISTRAŽIVANJA U KNINU, POLOŽAJ STARA TRŽNICA,
ŠIBENSKO-KNINSKA ŽUPANIJA**

Sastavili:
Martina Miletić, dipl. arheol.
Vedran Koprivnjak, dipl. arheol.

Knin, srpanj 2020.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	2
2. POLOŽAJ LOKALITETA I POVIJEST ISTRAŽIVANJA.....	3
3. POLOŽAJ SONDE I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	12
4. STRATIGRAFIJA.....	15
Sonda 1.....	15
Sonda 2.....	19
Sonda 3.....	22
5. NALAZI.....	25
6. ZAKLJUČAK.....	31
7. POPIS LITERATURE.....	33

1. UVOD

U razdoblju od 18. svibnja do 15. lipnja 2020. godine provođeno je sondažno arheološko istraživanje na lokalitetu na položaju Stara Tržnica u kninskom Podgrađu u Kninu, Šibensko-kninska županija. Izvođači ovog istraživanja diplomirani su arheolozi iz Zadruge ARHEO KO-OP potpomognuti fizičkim radnicima iz Knina angažiranim od strane same Zadruge. Istraživanje se vršilo pod nadzorom Marka Sinobada, konzervatora iz Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture u Šibeniku. Investitor predmetnih radova je Grad Knin.

Područje na kojem se vrši istraživanje nalazi se na prostoru stare kninske tržnice, na trgu Matije Gupca i obuhvaćeno je povijesnom jezgrom grada, odnosno uživa zaštitu Ministarstva kulture. Prethodno je na čitavom prostoru tržnice provedeno geofizičko istraživanje koje je otkrilo postojanje zidanih struktura do 2 m ispod površine, pa je cilj istraživanja bio da se na najzanimljivijim lokacijama istraži sondažno i utvrdi o kojim je strukturama riječ te se dobiju informacije o stratigrafiji nalazište tj. dubini slojeva s arheološkim materijalom. Sukladno nalogu nadležnoga Konzervatorskog odjela (KO Šibenik), određene su 3 probne sonde površine oko 50 m².

Metodologija istraživanja uključila je strojni iskop humusnih i nasipnih te ručni iskop arheoloških zemljanih slojeva, čišćenje arheoloških struktura te dokumentiranje istih na lokalitetu. Dokumentiranje je izvršeno fotografски, a evidentirani su slojevi i strukture geodetski snimljeni totalnom stanicom i geodetskom GPS stanicom, obje marke HI-Target. Pronađeni arheološki nalazi sakupljeni su u skladu s pravilima struke, a na istraživanju se vode popisi stratigrafskih jedinica te nalaza, uzoraka i posebnih nalaza kao i terenski dnevnik.

Voditelj predmetnog istraživanja je Vedran Koprivnjak, zamjenik voditelja Martina Miletić, diplomirani arheolozi, članovi zadruge ARHEO KO-OP. Na lokalitetu je u istraživanju sudjelovalo i četiri fizička radnika s područja grada Knina. Istraživanje na koji se odnosi ovaj izvještaj izvršeno je u 20 radnih dana.

2. POLOŽAJ LOKALITETA I POVJEST ISTRAŽIVANJA

Položaj tržnice u katastru grada s preklopjenim sondama (<https://geoportal.dgu.hr> 07. 07. 2020.)

Lokalitet je smješten na strmim obroncima podno istočnog rubnog dijela kninske Tvrđave i u vrijeme istraživanja na njemu se nalazio prostor gradske tržnice. Čitavo područje razvijalo se uglavnom stambeno još od srednjega vijeka, a vrhunac u urbanističkom smislu dostiže krajem 17. te u 18., 19. i 20. st. Pokretni nalazi pak nude puno širi datacijski raspon koji obuhvaća i prapovijest te razvijeni srednji vijek te moderno doba. S obzirom na činjenicu da probne sonde obuhvaćaju svega 50 m^2 , a dijapozon pronađenih pokretnih arheoloških nalaza samim time čini mali uzorak s obzirom na prostiranje čitave tržnice, u povijesni će se pregled uključiti samo istraživanja i podaci iz razdoblja kojima pripadaju nalazi na lokalitetu.

Najstariji nalazi s prostora kojeg danas zauzima grad Knin potječu iz bakrenog doba tj. eneolitika. Pronađeni su tijekom iskopavanja 1932. godine koja je proveo Werner Buttler

na brdu Spas sjeverno od tvrđave gdje je pretpostavio položaj prapovijesne gradine. Buttler spominje i ostatke suhozidnog bedema kao i rijetke pokretne nalaze u vidu ulomaka eneolitičke keramike. U kasnijim se vremenima nije nastavio interes za istraživanjem ovog lokaliteta pa eventualni podaci o stratigrafiji, koja bi otkrila u kojim se vremenskim razdobljima osim eneolitika život odvijao na gradini, izostaju. Brdo Spas je tipična pozicija za smještaj gradinskog naselja, a pretpostavlja se da je ravni plato na sjeverozapadu mogao biti i središte takvoga mjesta (ŠKARPA DUBRETA et. al., 2018., 12). Izvjesno je da je prostor bio korišten i u brončano i željezno doba jer je područje na samim obalama rijeke Krke bilo pogranično za plemena Liburna i Delmata te su se izmjenjivali u vladanju nad ovim područjem. Upravo su granice između prapovijesnih zajednica poslužile Rimljanim koji koriste ove granice kao vlastite granice širenja vlasti i utjecaja, a prapovijesne komunikacije pretvaraju u vlastite ceste.

Razdoblje rimske uprave traje od kraja 1. st. pr. Kr. do vremena Seobe naroda, a najkasnije druge polovice 6. st. U to je vrijeme na području Knina postojao grad *Ninia* čiji su rijetki ostaci otkriveni još tijekom prvih istraživanja na brdu Spas 1932., a nakon toga i u naknadnim istraživanjima, koje je proveo S. Gunjača, ranosrednjovjekovne crkve i groblja, 70-ih godina 20. st. Potonjim je istraživanjima potvrđeno mišljenje Buttlera da se na brdu Spas nalazilo rimsko naselje na čijim je temeljima sagrađena ranosrednjovjekovna crkva (ŠKARPA DUBRETA et. al., 2018., 13). Za spomenuti su i rimski nalazi iz Kapitula, Biskupije, Kistanja i drugih lokaliteta u okolini grada Knina koji doprinose poznавању antičkog razdoblja u ovom dijelu provincije Dalmacije.

Već spomenuti lokalitet na brdu Spas daje i rijetke nalaze iz vremena Seobe naroda u vidu grobova s ostrogotskim materijalom, no za nacionalnu povijest, posebno je važno razdoblje ranog srednjeg vijeka i formiranja hrvatske države. Brojnim nalazima iz čitave kninske okolice s posebnim naglaskom na ostatke crkvene arhitekture na lokalitetima Biskupija, Kapitul i Uzdolje, postaje jasno da je područje Knina od samih početaka predromanike (9. st.) bilo jedno od svjetovnih i crkvenih središta države. Brojni kameni ulomci, natpisi na dijelovima crkvenog namještaja i luksuzni grobni prilozi iz vremena najranije hrvatske kneževine, osim dokaza o porijeklu i naseljavanju, ukazuju i na vojne i političke veze naseljene populacije s okolnim državama i narodima. U samome gradu Kninu, ranosrednjovjekovni nalazi evidentirani su već spomenutim istraživanjima na brdu Spas, a čine ih ostaci temelja crkve i brojni grobovi sa i bez grobnih priloga. Na ovom je

mjestu pretpostavljeno i pružanje naselja u ranom srednjem vijeku kojemu su crkva i groblje mogli pripadati, a odgovaralo bi modelu naseljavanja Slavena u napuštene rimske gradove i ponovnog korištenja antičke arhitekture za vlastite potrebe. Kako dosad nisu pronađeni konkretni dokazi o postojanju utvrđenog naselja iz ranoga srednjeg vijeka, pretpostavlja se da oni mogu biti na prostoru Gornjega grada kninske Tvrđave, a kao potvrda tog mišljenja navode se isprave iz 10. i 11. st. prema kojima neki istraživači smatraju da su one nastale na području Tvrđave, a kao dodatni pokazatelj predstavljene su građevinske faze iz razvijenog srednjeg vijeka koje ukazuju na to da je u to vrijeme na prostoru tvrđave već postojalo naselje (ŠKARPA DUBRETA et. al., 2018., 15). Nalazi ili arhitektura koji ukazuju na rani srednji vijek u kninskom Podgrađu ili Varoši zasad još nisu prepoznati.

Od ulaska u zajedničku Monarhiju s Mađarima početkom 12. st., prostor hrvatske kraljevine razvija se kao tipično europsko feudalno društvo, a s obzirom na to da se novi glavni grad Kraljevine nalazi u Mađarskoj (Szekesfehervar), prostor Knina nije više sjedište hrvatskih vladara. Međutim, grad postaje jedno od najvažnijih srednjovjekovnih prometnih i trgovačkih središta, a u njemu stoluje i hrvatski ban te predstavnici sudske vlasti. Kninska je biskupija ukinuta 1185. i pridružena većoj dalmatinskoj biskupiji s biskupom u Splitu pa se Knin kao sjedište crkvene vlasti postepeno gasi, odnosno, zbog povijesnih konotacija kao jezgre Hrvatskoga Kraljevstva, Mađari ostavljaju svjetovnu vlast u Kninu, dok crkvenu pomicu u Split, a na biskupsку stolicu dovode uglavnom vlastite kandidate. Za razliku od prethodnog razdoblja, razvijeni i kasni srednji vijek posvjedočili su brojnim ostacima život na kninskoj tvrđavi, ali i u Podgrađu u kojem se održavao jedan od najvećih europskih sajmova. Nakon 1409. godine, Dalmacija ulazi u prostor Mletačke Republike koja uspostavlja vlast i u Kninu te radi preinake i dodatna utvrđenja. Ovi su radovi dobili na zamahu tijekom kasnog 15. i ranog 16. st. kad se u okolini po prvi puta pojavlju Turci.

Grad i okolica postaju dijelom Otomanskog Carstva 1522. godine kad je turska vojska nakon nekoliko bezuspješnih pokušaja, zauzela grad i utaborila se unutar bedema tvrđave. Turci rade nove preinake u fortifikacijskom sistemu koje će odgovarati njihovim potrebama, odnosno uređuju tvrđavu za prihvat topova i drugog vatrenog oružja koje predstavlja novinu za ono razdoblje. Također se bave uređivanjem Podgrađa na način da grade dvije džamije, ljevaonicu topova i druge zgrade, a zbog izuzetnog značaja, i dalje dozvoljavaju održavanje sajma (ŠKARPA DUBRETA et. al., 2018., 49). Život u Kninu u to se vrijeme organizira na samoj Tvrđavi i u Podgrađu direktno ispod nje koje je i samo

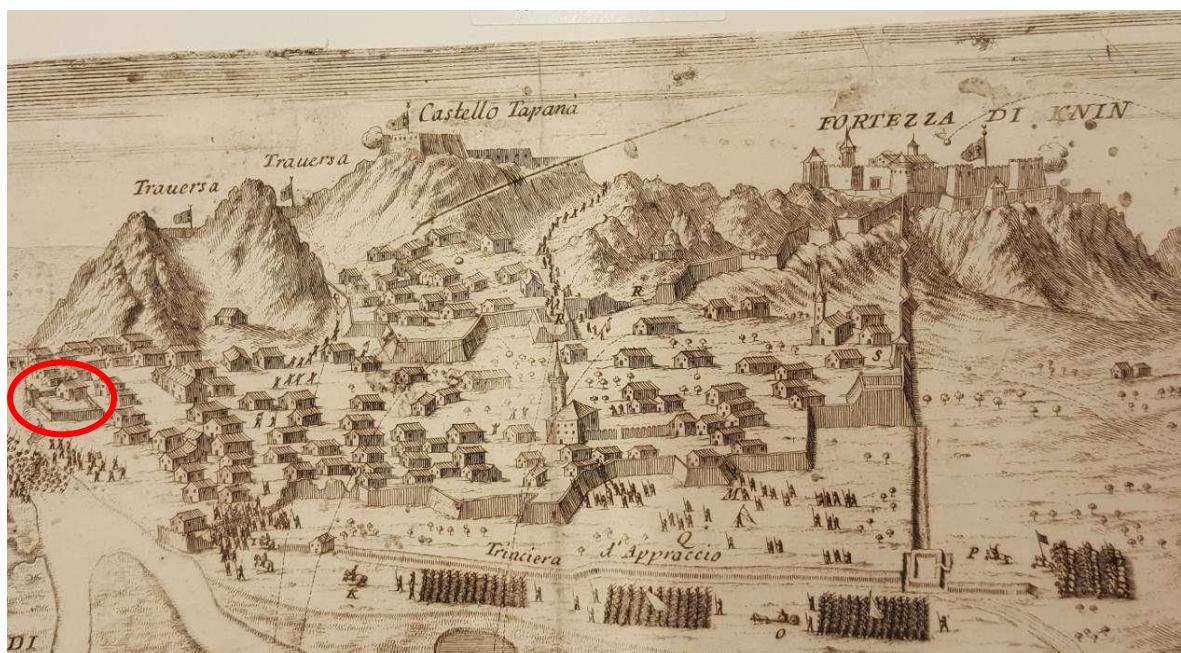
opasano bedemom zbog konstantne ratne opasnosti. Izvan bedema u to vrijeme postoje tek rijetke kuće. Izgled kninskog podgrađa u vrijeme turske faze života moguće je vidjeti iz kartografskih prikaza koji dolaze iz Venecije, a prikazuju tvrđavu i podgrađe s ciljem planiranja budućeg ponovnog zauzimanja grada. Na dvama takvima prikazima: Alberghettijevu kartu iz 1688. i planu napada na Knin od strane Leonarda Foscola iz iste godine, vidljivo je da se, osim tvrđave i podgrađa, kuće i zgrade nalaze i na krajnjem jugozapadu, odnosno duž ceste prema Skradinu i mostu preko Krke. Upravo je ovo područje grada u koje se ubraja i lokalitet na prostoru kninske tržnice.

Alberghettijeva karta iz 1688. s prepostavljenim položajem lokaliteta (preuzeto iz: ŠKARPA DUBRETA et. al., 2018., str. 86)

Na Alberghettijevu je kartu nesumnjivo prikazana pozicija tržnice gdje se i u kasnom srednjem vijeku nalazilo raskrižje dviju glavnih ulica: ceste koja vodi paralelno s obalom jezera na Krki (današnja Zvonimirova ulica) i ceste koja se od nje odvaja uzbrdo prema Podgrađu kninske Tvrđave (današnja Kumičićeva ulica). Prostor kojeg one zatvaraju trokutastog je tlocrta kojemu treću stranicu čini bedem istočno od lokaliteta. Na opisanom je području na karti označena veća kuća s ograđenim imanjem i još jednom građevinom (možda gospodarskom zgradom) uz koju je znak "&", dok legenda ukazuje na to da se radi o imanju Atlagić-paše (*Casa del Atlagich başa*). Riječ je o građevini pravokutnog tlocrta na

dva kata koja je zauzimala veću površinu, dok je u slučaju dvorišta vidljivo da gotovo u potpunosti ograđuje područje tržnice čime je vjerojatno još u prethodnom razdoblju oblikovan, a to će oblikovanje determinirati izgled prostora do današnjih dana. Na jedinom preostalom planu iz vremena kraja 17. st. ponovno nalazimo imanje ograđeno visokom ogradom kao i gospodarsku zgradu na njegovom istočnom rubu, no ovaj put nedostaje velika kuća Atlagić-paše. Svakako je jasno da na prvim preciznijim kartografskim prikazima grada nalazimo dokaze o naseljenosti promatranog područja najranije tijekom kasnoga srednjeg vijeka.

**Plan Knina, nepoznati autor nakon 1688. godine, i prepostavljena pozicija lokaliteta (preuzeto iz:
ŠKARPA DUBRETA et. al., 2018., str. 97)**

Tijekom 18. st. ratna zbivanja polako prestaju, a nakon završetka Drugog Morejskog rata (1714.-1718.) granica se pomiče na Dinaru pa se u gradu Kninu počinje sa sve većom izgradnjom i urbanizacijom. Gradi se i na području Pograđa i na jugozapadnom ulazu u grad gdje se kninska Varoš također okružuje bedemom, a sam rub pružanja grada prema rijeci Krki postaje glavna gradska prometnica koja će zadržati značaj do današnjih dana jer u isto vrijeme predstavlja gradsku ulicu i magistralnu cestu koja područje Splita i Skradina (Šibenika) povezuje sa sjevernom Dalmacijom (Zadar) i Likom. U ovom razdoblju dolazi do bitne prenamjene prostora tržnice jer u potpunosti nestaje imanje Atlagić-paše, a na Janićevoj karti iz 1708. g. pojavljuju se dva nova objekta: velika zgrada pravokutnog tlocrta s kvadratnim elementima uz kutove koja se nalazi oko sredine pružanja današnje stare tržnice te longitudinalna pravokutna veća zgrada koja prati pružanje glavne ceste prema

Skradinu i djelomično izlazi iz područja promatranog lokaliteta. Prvo spomenuta je zgrada označena slovom "z" i uz nju stoji legenda: *Allogio del Publico Rapresente*, dok je druga označena slovom "y" i opisana kao *Quartier del Cavalleria non terminato*. Postaje jasno da je područje nekadašnjeg Atlagićevog imanja početkom 18. st. pretvoreno u prostor s javnim zgradama, točnije zgradom za smještaj (stacom) javnih službenika i konjaničkom kasarnom. Ovaj će oblik prostora zadržati kroz čitavo 18. st. što je vidljivo na kartama iz: 1745. (karta Faustina Brascoglija), 1750. (*pianta di Knin*, nepoznat autor), 1769. (karta Dalmacije s planovima gradova Francesca Zavorea) te 1799. (*Plan de la Fortesse de Knin Avec ses Environs*, nepoznat autor) godine na kojima su prikazane uvijek iste zgrade na promatranom području te ih opisuju gotovo identične legende. Istiće se ipak veduta Knina nepoznatog autora iz druge polovice 18. st. na kojoj je prikazano pročelje zgrade kasarne i zgrade stana javnih službenika s ograđenim dvorištem. Na prikazu je vidljivo kako su obje zgrade velikih dimenzija, a na zgradi stana javnih službenika uočljivi su i arhitektonski elementi poput ograđenih dimnjaka koji se pružaju izvan fasade kuće i tako tvore one kvadratne *dodatke* na tlocrtu te kula i ulazna vrata u ograđeni prostor dvorišta. Zgrada kasarne prikazana je kao jedan objekt u kojeg vode tri zasebna ulaza.

Detalj karte Knina iz 1708. sa zgradom smještaja za javne službenike ("z") i konjaničkom kasarnom ("y")
(preuzeto iz: ŠKARPA DUBRETA et. al., 2018., str. 112)

Detalj vedute Knina iz prve polovice 18. st. sa zgradom smještaja za javne službenike i konjaničkom kasarnom (preuzeto iz: ŠKARPA DUBRETA et. al., 2018., str. 126)

Nakon 1815. i poraza kod Waterlooa Austrija preuzima vlast nad Dalmacijom, a ona će potrajati sve do kraja novoga vijeka 1918. godine. Već je iz prvih austrijskih karata vidljivo da se na promatranom području i dalje nalaze iste zgrade, no legenda ovaj put kaže da je u slučaju kasarne riječ o: *Zerstörte Reiters Caserne*, odnosno o srušenoj (ili uništenoj) kasarni što je naraniji pokazatelj ponovnog redizajna prostora, odnosno da će tijekom 19. st. zgrada kasarne u potpunosti nestati dok će zgrada za smještaj javnih službenika biti podijeljena na nekoliko pojedinačnih jedinica sa zasebnim ulazima tj. smaniti opseg. Već sredinom 19. stoljeća je vidljivo da je prostor koji je nekad zauzimala vojarna sad u potpunosti otvoren s velikim kvadratnim ograđenim područjem oko sredine tržnice, manjim kućama na zapadnom i otvorenim trgom na istočnom dijelu. S obzirom na to da u trenutku sastavljanja izvještaja prema dostupnim kartama u specifično vrijeme sredine 19. st. legenda nije bila čitljiva, ostaje samo pretpostavka o izgledu i korištenju prostora. Za vjerovati je da je upravo ovo vrijeme kad područje postaje gradska tržnica.

Detalj karte Knina iz 1841. godine na kojem je položaj tržnice sa zgradom označenom brojem 35
(preuzeto iz: ŠKARPA DUBRETA et. al., 2018., str. 206)

Situacija u Kninu se stubokom mijenja nakon 1878. godine i aneksije Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske Monarhije. Naime, tada se granica prema Ottomanskom Carstvu povlači dalje na istok, na Drinu, pa konačno završava period povijesti Knina kao pograničnoga grada. Najkasnije 1894. godine napušta se tvrđava i vojska napušta grad, a time počinje i ubrzana urbanizacija potpomognuta i počecima industrije. Razvija se dio Knina istočno od same tvrđave, a sjeverno od dotad naseljene Varoši koji će tijekom 20. st. postati središte grada i gdje će se smjestiti gradska uprava. Gradska se naselja poslije kraja 2. Svjetskog rata razvijaju najprije uz magistralne prometnice (ceste prema Sinju, Bosni i Hercegovini te Zagrebu), a zatim i uz nova industrijska postrojenja. Život na području tržnice ostaje djelomično izgrađen kućama na zapadnom rubu, dok se u sredini i na istoku nalazi veći slobodni prostor s posađenim stablima

što je vidljivo na prikazima iz 19. i početka 20. st. s razglednicu i fotografija. Nakon 2. Svjetskog rata dolazi do potpune transformacije ovog dijela grada u prostor gradske tržnice i tada se vjerojatno ruše kuće na zapadnom dijelu, a prema pričanju lokalnog stanovništva, grade se niske skladišne zgrade, javni WC te stambena zgrada koja uglavnom izlazi iz promatranog područja.

Razglednica Knina iz 1910. godine s prepostavljenim položajem lokaliteta

3. POLOŽAJ SONDI I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Prije početka istraživanja na prostoru čitave je tržnice provedeno geofizičko snimanje kojeg je provela tvrtka GEARH d.o.o. iz Maribora. Korišten je georadar koji je snimio područje od 1250 m^2 do dubine od 2 m. Interpretacija rezultata georadara rezultirala je pronalaskom brojnih anomalija prepoznatih kao strukture zidova na čitavom lokalitetu. S obzirom na to da se strukture javljaju već u prvom horizontalnom rezu (0-0,3 m), a mogu se pratiti i na 2 m dubine, određeno je da će se na najzanimljivijim mjestima probnim sondama arheološki istražiti spomenute anomalije kako bi se utvrdila stratigrafija i pripadnost struktura određenim građevinskim fazama odnosno potvrditi rezultati georadara.

Knin, Stara Tržnica-podjela po kvadrantima koji su snimani georadarom (preuzeto iz: MUŠIĆ 2019., sl. 3, str. 2)

Sonde su pozicionirane po jedna u svakom kvadrantu, a pozicija je trebala obuhvatiti snažne radarske odazive na krajnjem istočnom (Sonda 1), središnjem (Sonda 2) i zapadnom dijelu (Sonda 3) lokaliteta. Vrh sonde nalazi se na oko 220 m nadmorske visine, a najdublja izmjerena točka u Sondi 1 na 217,445 mnv što čini maksimalnu dubinu iskopa od gotovo 2,5 m na južnom dijelu Sonda 1, dok je prosječna dubina u sondama 2 i 3 oko 0,5 m jer se ovdje vrlo brzo naišlo na čvrste strukture. Površina Sonde 1 iznosi 20 m^2 odnosno dimenzija je 8 x

2,5 m, Sonda 2 i 3 zauzimaju površine do oko 15 m² svaka (Sonda 2, 5 x 3 m; Sonda 3, 4,5 x 3,5 m). Na početku istraživanja Sonda 1 bila je pokrivena 30 cm debelom armirano-betonskom pločom dok je na površini ostalih sondi bio sitni šljunak (Sonda 3) i asfalt (Sonda 2). Rezanje betona i asfalta izvršila je tvrtka Upravitelj d.o.o., a naručio Grad Knin. Uklanjanje asfalta i betona izvršeno je malim bagerom, marke Kubota, nosivosti 600 kg, a strojno su uklonjeni i površinski nasipni slojevi u sondama. Ostatak je iskopa obavljen ručno, stratigrafskom metodom u sklopu koje su se pojedinačne stratigrafske situacije prepoznavale, polirale i dokumentirale s pripadajućim sakupljanjem nalaza i uzoraka sukladno pravilima struke. Izbačena se zemlja deponirala na površinama koje se nalaze blizu samih sondi radi lakšeg zatrpananja po završetku radova. Dokumentiranje slojeva i struktura izvršeno je gotografski, a snimanje fotogrametrijski uz korištenje totalne stanice i GPS totalne stanice u sustavu HTRS 96. Snimljene točke i fotografije uklopljene su u programu Agisoft Photoscan u kojem je izrađen fotogrametrijski 3D model te u programu AutoCAD u kojem su napravljeni nacrti. Standardna greška iznosi između 1 i 5 mm.

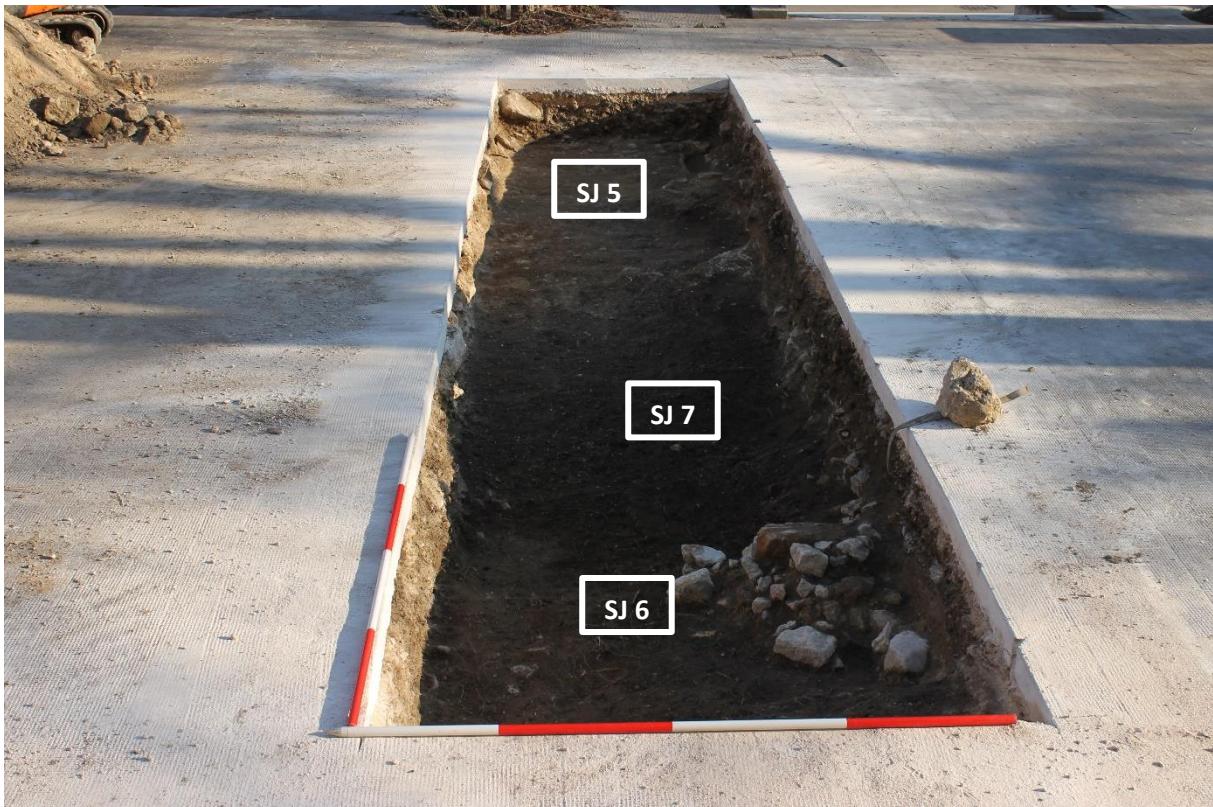
Strojno uklanjanje površinskog asfalta na području Sonda 2 na početku istraživanja

Nakon iskopavanja strukture su preventivno zaštićene geotekstilom, a pronađeni je pokretni materijal podvrgnut čišćenju i preliminarnoj komparativnoj analizi u prostorijama Zadruge ARHEO KO-OP te će, nakon predaje izvještaja, biti pohranjen u prostorije Kninskog muzeja.

4. STRATIGRAFIJA

S obzirom na to da je predmetno istraživanje izvedeno manjim istražnim sondama koje su međusobno dosta udaljene, za svaku je sondu stratigrafija zasebna, donosno svaka čini zasebnu stratigrafsku cjelinu. Sukladno tome pregled stratigrafije u izvješću biti će prikazan po sondama. Stratigrafske jedinice u sondama čine slojevi, strukture i zapune/ukopi.

Sonda 1

Sonda 1-situacija ispod betonske ploče (SJ 1) i sloja posteljice (SJ 2)

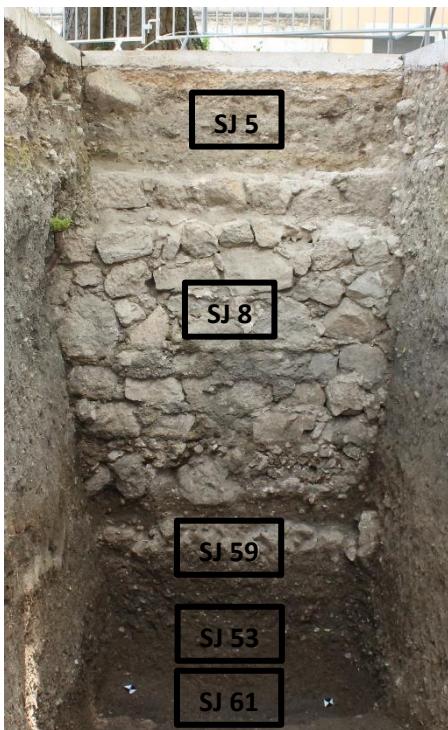
Na površini sondu pokriva armirano-betonska ploča, SJ 1, debljine 15 cm, a koja leži na sloju vrlo rastresite pjeskovite zemlje žućkasto smeđe boje, SJ 2. Unutar SJ 2 pronađeno je dosta komada recentnog otpada i rijetki ulomci moderne keramike, a prema konzistenciji i položaju u stratigrafiji sloj je podloga betonskog popločanja odnosno tzv. posteljica. Kako je na početku istraživanja oko sredine sonde postojala rupa u kojoj je nekad postojalo stablo, oko sredine rasprostiranja SJ 2 nalazi se nešto humusne tamnije zemlje. Ispod recentnih konstrukcija uočeni su slojevi SJ 5 i 6, od kojih SJ 5 na južnom, a SJ 6 na sjevernom dijelu sonde. Sloj SJ 5 čini žućkasta pjeskovita zemlja, a SJ 6 nakupina građevinskog materijala i žбуке s vrlo malo

zemlje. Oko sredine sonde na ovoj se dubini (0,35 m) počinje pojavljivati SJ 7, sloj tamno sive vrlo kompaktne zemlje koji je prvi koji se pruža čitavom površinom sonde. Sloj je nejednake debljine i sastavljen je od sitnih kamenčića i ulomaka kasnosrednjovjekovne i novovjekovne keramike, životinjskih kostiju i komada metala.

Sonda 1-situacija na vrhu SJ 7

Na vrhu situacije sa SJ 7 pronađena je struktura zida, SJ 8, koja se pruža samim istočnim rubim sonde i djelomično ulazi u istočni profil. Riječ je o zidu usmjerenja sjever-jug koji donekle prati usmjerenje parcele na kojoj se nalazi tržnica. Zid se nalazi na oko 0,35 m ispod površinskog asfalta i vidljiva mu širina iznosi 0,5 m. Građen je od manjih klesanaca povezanih snažnom vapnenom žbukom sive boje, a temelji se na 2,2 m dubine od sačuvanog vrha. U temeljnoj je stopi zid građen od nepravilnoga manjeg kamena koje se pruža dodatnih 0,1 m prema zapadu. Čitava je struktura temeljena na sloju nabijene crvenkaste gline sa sitnim kamenčićima, SJ 59, ispod koje se nastavljaju zemljani slojevi koji su djelomično prekopani radi ukopa temelja zida, SJ 53, 61. Ovaj je zid jedina struktura u sondi 1, a njegova je pozicija i ukopavanje odgovorno za stratigrafiju čitave sonde koja se sastoji uglavnom od slojeva nasipa u gornjem i prapovijesnih i antičkih slojeva u donjem dijelu.

Stratigrafija uza zid SJ 8 (zapadno lice)

Uklanjanjem sloja SJ 7 na većem dijelu sonde, uočeni su slojevi nasipa, a čitava se situacija dijeli na dva dijela: dio uza zid SJ 8 (istočni dio sonde) u kojem su evidentirani slojevi zatrpananja temelja zida (ukop zida) te središnji i zapadni dio sonde u kojem se izmjenjuju slojevi nasipa. Čitava stratigrafija svakog dijela osjetno pada od zapada prema istoku gdje se od sredine prema zidu slojevi spuštaju blaže, a uz sami zid i vrlo strmo. Razlog tome je građevinska aktivnost prilikom gradnje zida koja je zahtjevala zasebni ukop dok je središnji i zapadni dio sonde bio niveliran s blagim padom prema istoku. Na središnjem se dijelu sonde ispod SJ 7, koji je na ovom mjestu debljine oko 0,4 m, izmjenjuju nasipni slojevi sa svijetlijom crvenkastom (SJ 9) i tamnjom crnom šljunkovitom zemljom (SJ 24). Sloj SJ 9 debljine je oko 1 m, a na zapadnom ga je rubu gotovo nemoguće pratiti jer se miješa sa SJ 7. Sloj SJ 24 mnogo je tanji i nalazi se u situaciji ispod SJ 9, a u istoj razini kao nešto svijetlij i s nešto više kamena, SJ 25. Ispod oba ova sloja pruža se kompaktni žuti pjeskoviti sloj, SJ 53 koji ujednačeno stepenasto pada prema zidu SJ 8 i izvjesno čini samo dno građevinskih iskopa za gradnju zgrade kojoj pripada zid SJ 8, odnosno vrh netaknute, sačuvane stratigrafije. Uza sami zid ispod SJ 7, koji na ovom mjestu ponire i do dubine od 1,7 m (tj. sloj je debljine oko 1 m), nalazi se najprije tanki sloj SJ 10, sastavljen od tamno sive pjeskovite rastresite zemlje s većom količinom prapovijesnih i rimske nalaza. Na dubini od 2 m od površine ispod SJ 10 uočena je situacija sa

slojevima gorenja i kulturnim slojevima SJ 50, 51 i 52 gdje su slojevi SJ 50 i 51 vrlo tanki i sačinjavaju ih ostaci gara, ugljena, zapečene zemlje i pepela (SJ 51) ili pak ostaci zapečenih podnica zemljanih objekata pomiješani sa žutom pjeskovitom zemljom (SJ 50). Oba su ova tanka prosloja položena u zatrpavanju zida SJ 8, kao i njihova podloga, SJ 52, koja se pruža u dubinu gotovo 1 m, a sačinjava ju kompaktna sivo smeđa glinovita zemlja s većom količinom sitnog šljunka. Za spomenuti u ovoj stratigrafskoj situaciji su svakako slojevi koji se nalaze uz sjeverni profil sonde poput SJ 55, sastavljen od sive rastresite pjeskovite zemlje i kompaktni ostatak sloja pepela, SJ 56 koji zauzima prostranstvo dimenzija oko $1,5 \times 0,5$ m. Ispod svih se ovih slojeva nalazi SJ 52. U slojevima SJ 10, 51, 52, 55 i 56 evidentiran je antički rimski pokretni materijal.

Situacija na razini ispod SJ 7 i 10 uza zid SJ 8-slojevi s rimskim materijalom

Kao što je već spomenuto, ispod nasipnih se slojeva na dubini od 2,7 m na istočnom odnosno 1,8 m na zapadnom dijelu stepenasto pruža žućkasti pjeskoviti sloj SJ 53 koji čini dno stratigrafske nasipanja, odnosno vrh netaknutih slojeva. Ispod ovog su sloja evidentirana dva tanja prosloja, SJ 54 i 58 oko sredine sonde te kompaktan sloj, SJ 61 na samom dnu stratigrafske kojeg čini plavičasto siva pomalo glinovita zemlja s velikom količinom ulomaka prapovijesne kasnobrončanodobne keramike. Sloj je na najvišem dijelu na dubini oko 2,5, a na najdubljem 3

m. Sličan je sa slojevima SJ 24 i posebice 52 te je vrlo izvjesno da se radi o *in situ* prapovijesnom kulturnom sloju koji je prekopan za vrijeme gradnje zida SJ 8 i nivелације okolnog tla te je deponiran pri zatrpanjanju i prepoznat kao slojevi SJ 24 i 52.

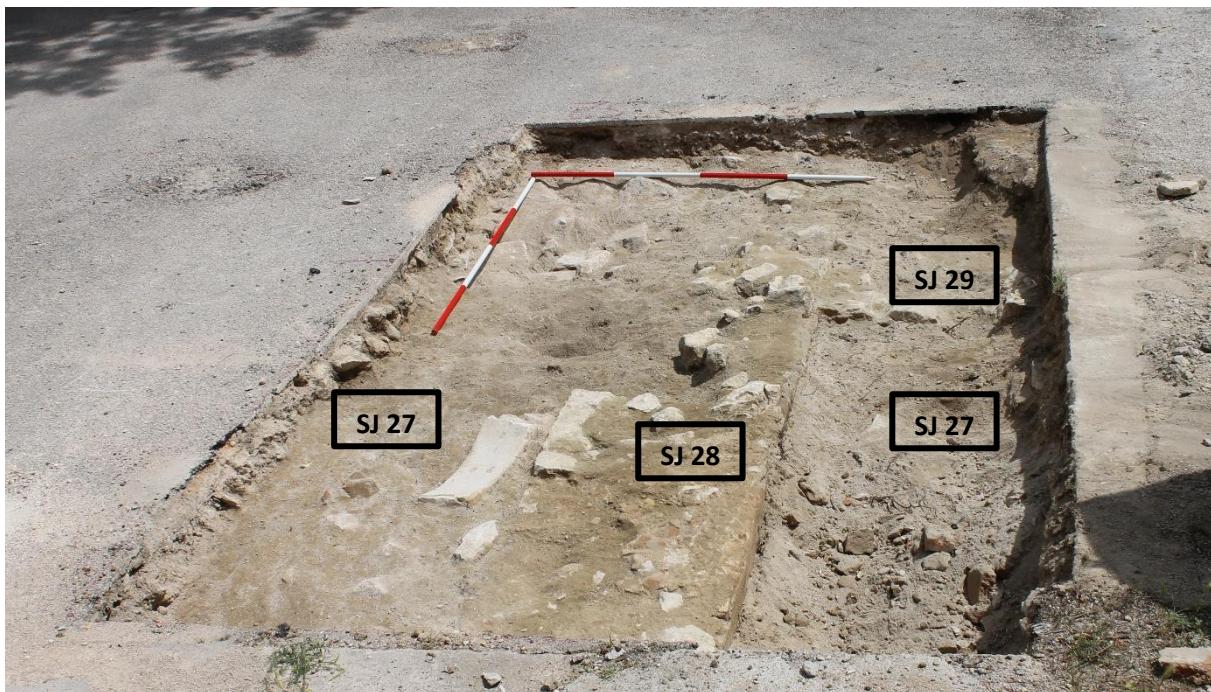

Sloj SJ 61 na samom dnu stratigrafije

Sonda 1-struktura zida zaštićena geotekstilom na završetku istraživanja

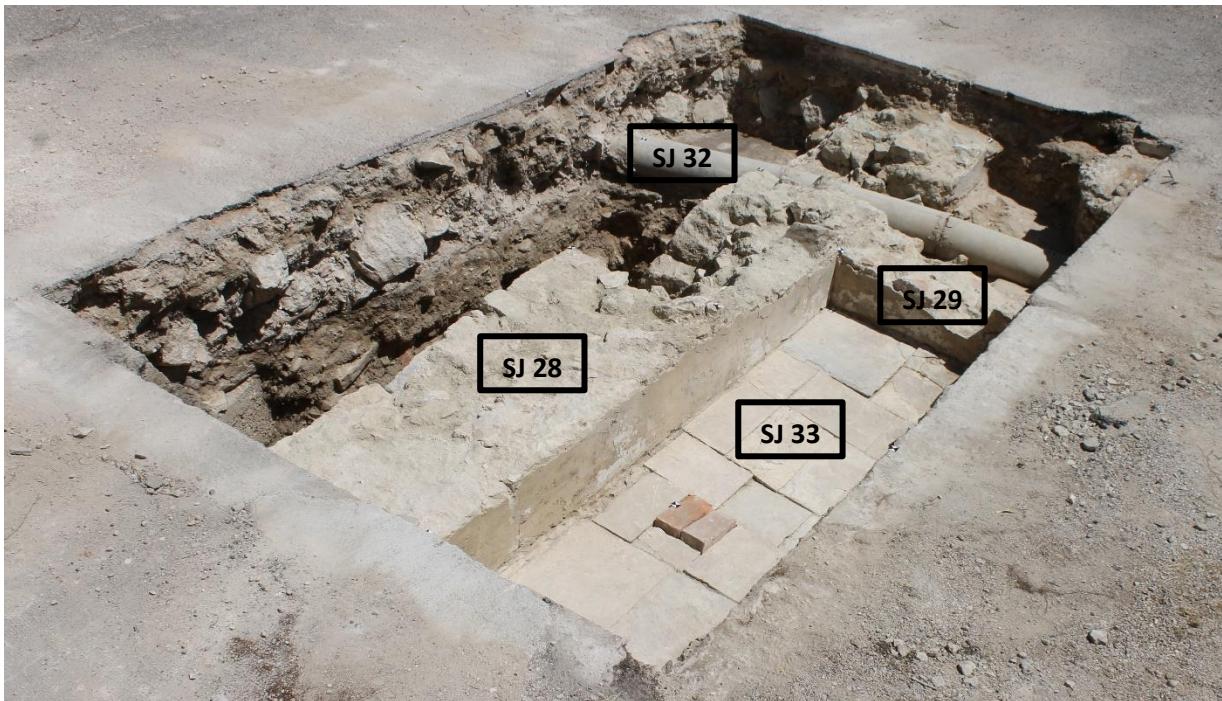
Sonda 2

Sonda 2 - početna situacija

Na vrhu sonde 2 ispod površinskog asfalta, SJ 4, nalazi se sloj posteljice iz posljednje faze niveliiranja i zatrpanja, SJ 26, koju uglavnom čini sitniji šljunak i zemlja bež boje s mnogobrojnim komadima recentnog otpada u koji je uključen i građevinski materijal. Posteljica je neujednačene debljine koja varira od 0,3 m na zapadnom do 0,1 m na istočnom rubu sonde. Već su pri vrhu bile vidljive strukture dvaju zidova koji će činiti gotovo sve strukture u ovoj sondi, a to su zid SJ 29, širine 0,48 m, koji se u smjeru sjever-jug pruža od južnog profila i spaja sa zidom SJ 28; te zid SJ 28 masivne konstrukcije, građen od većih klesanih kamenih blokova u sredini zapunjениh neobrađenim sitnjim kamenom. Ovaj je zid širine 1,1 m i proteže se u dubinu od 0,8 m na istraženoj površini. Temeljna mu je stopa na 0,5 m dubine i čini ju neobrađeni kamen koji se naslanja na lice zida i povezan je sivkastom cementnom žbukom. Oko sredine pružanja u sondi, zbog rasta drveta u nekoj recentnoj fazi, nedostaje znatan komad vrha zida, dok je na istočnom rubu presječen ukopom moderne kanalizacijske cijevi. Uza sva lica zidova nalaze se komadi bojane zidne žbuke u žutoj, svjetlo plavoj i sivoj boji. Između zidova nalazi se nasipni sloj SJ 27 kojeg čini svjetlo siva rastresita pjeskovita zemlja s velikom količinom šute i pokretnim materijalom koji uglavnom pripada novom vijeku i modernom dobu. U njemu je uočen i odbačeni nadvoj s ulaznih vrata, PN 5, kojeg čini jedan lijepo obrađeni komad kamenja s tragovima ručne obrade dlijetom i metličastim alatom te kvadratnim rupama.

za šarke i zasun od kojih su u jednoj vidljivi ostaci olova. Spomenuta je betonska kanalizacijska cijev, SJ 32, ukopana u sloj SJ 27 i zid SJ 28, a zapunjena je slojem SJ 30 koji je po svemu identičan sa SJ 27 no razlikuje se po većem broju komada betona, žbuke i kamena koji prate usmjerenje cijevi (SI-JZ).

Sonda 2 - završna situacija

Iskopom nasipnog sloja SJ 27 sa svih strana struktura zidova otkriveno je da se zid SJ 28 pruža čitavom duljinom sonde te sa zidom SJ 28 čini kut prostorije. Između ovih zidova, na dubini od 0,3-0,4 m otkriveni su ostaci popločanja podnice objekta, SJ 33, rađenog od pravilnih pravokutnih ploča koje je na jednome mjestu pokriveno s dvije pravokutne opeke. Ove opeke čine malu šahticu, SJ 34, u kojoj se nalazi vodovodna cijev i mjerilo za vodu u vidu brončanog poklopca, SJ 35. Vodovodna je cijev otkrivena i sjeverno od zida SJ 28 na dubini od 0,8 m gdje se pruža paralelno sa zidom i ulazi ispod njega, čineći poveću šupljinu, pod pravim kutom prema jugu odnosno šahtici SJ 34. Na poklopcu mjerila vode, koji je u recentno vrijeme plombiran, vidljiv je žig s prikazom valovitih linija ispod broja "1" oko kojeg teče natpis *WASSERMESSE VERTRIEBS GESELLSCHAFT BERLIN* koji govori o dataciji postavljanja vodovodne instalacije i njenom porijeklu, odnosno da se radi o njemačkoj instalaciji iz sredine 30-ih godina 20. st. S obzirom na to da je popločanje oko šahte izdignuto, odnosno da ploče ne prate nивelaciju ostatka podnice, kao i to da je zid SJ 28 probijen za postavljanje cijevi, nameće se zaključak da je ovdje riječ o starijoj zgradi koja je upotrebljavana i u prvoj pol. 20. st. te je

zadržala izvorne zidove i popločanje, a nadopunjena je suvremenim komunalijama. Za razliku od toga, u vremenu postavljanja betonske kanalizacijske cijevi zgrada je već svakako izašla iz funkcije.

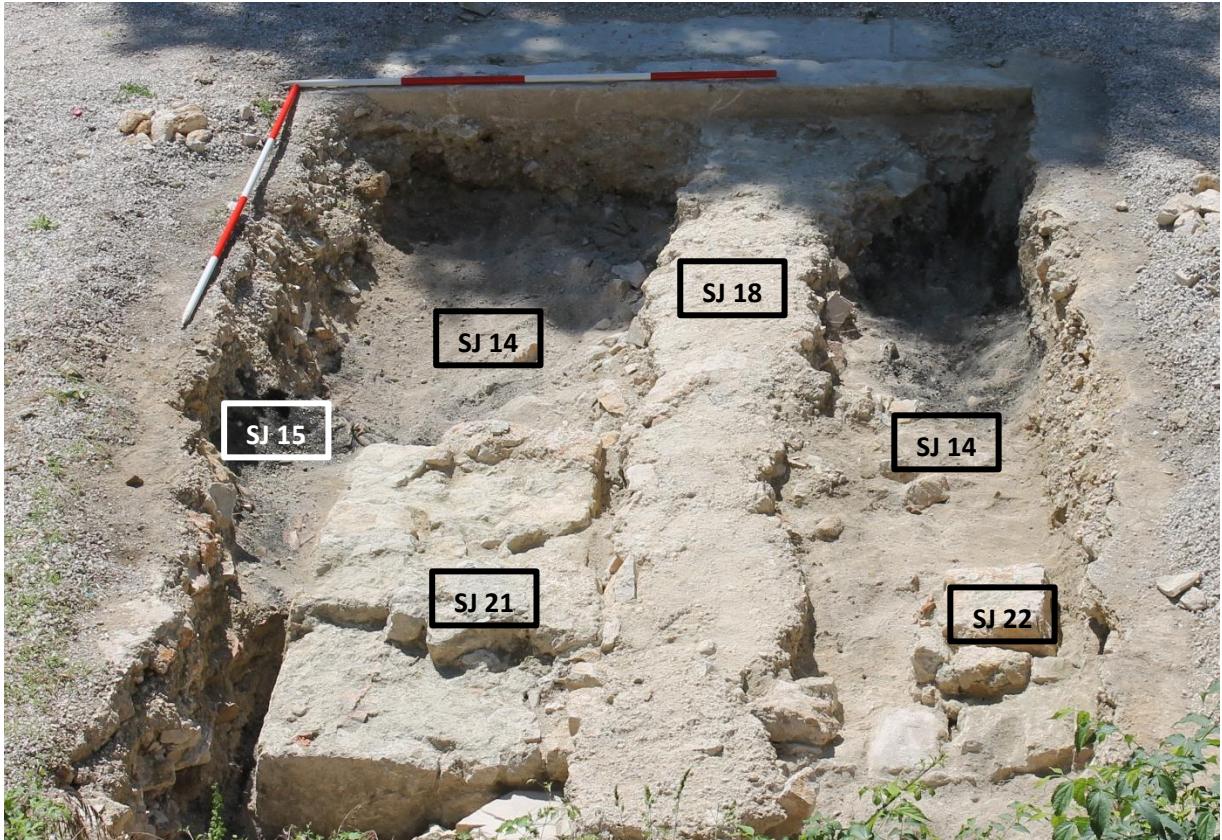

Vodovodna cijev s ventilom i mjerilom, SJ 35, u šahtici od opeke, SJ 34, ispod poločanja SJ 33

Izim zidova zgrade, popločanja podnice i ukopa za kanalizacijsku i vodovodnu cijev, jedina stratigrafija u sondi nalazi se sjeverno od zida SJ 28, tj. između zida i sjevernog profila. Ovdje se ispod sloja SJ 27 nalazi tanak prosloj žućkasto sive rastresite prahovite zemlje s tragovima gara, zapečene zemlje i ugljena. U njemu je evidentirano malo nalaza no bitno je za spomenuti komade željeznih okova koji su izvjesno pripadali konstrukciji vrata ili prozora na urušenoj zgradbi. Ispod SJ 38 nalazi se kompaktan sloj svijetle narančasto smeđe pjeskovite zemlje s većom količinom kamena, opeke i moderne šute koji se u dubinu pruža oko 0,4 m. Sloj pokriva ostatke temeljne stope zida SJ 28, a u njemu su pronađeni podjednako mederni (ulomci keramičke WC školjke, moderne staklene boce) i novovjekovni nalazi (ulomci majolike, lula) što ukazuje na recentno zatrpanjavanje. Pošto sa sjeverne strane zida SJ 28 nisu pronađeni ostaci podnice, za vjerovati je da je ovo vanjski zid nepoznate zgrade uz koji je u moderno vrijeme ukopana nepoznata instalacija, SJ 41, obložena betonom, koja ulazi u profil sonde, a možda pripada odvodnji suvremenog javnog WC-a. Zatrpanjavanju ove instalacije pripisujemo sloj SJ 38.

Konačno, ispod svih ovih nasipnih slojeva, otkriven je kompaktni sloj narančaste prahovite zemlje s većim komadima obrađenog i neobrađenog kamenja, SJ 49, koji bi mogao predstavljati samo dno ukopa zida SJ 28, no zbog vrlo uske površine i činjenice da veličina kamena izlazi izvan gabarita sonde, na ovom je mjestu istraživanje završeno.

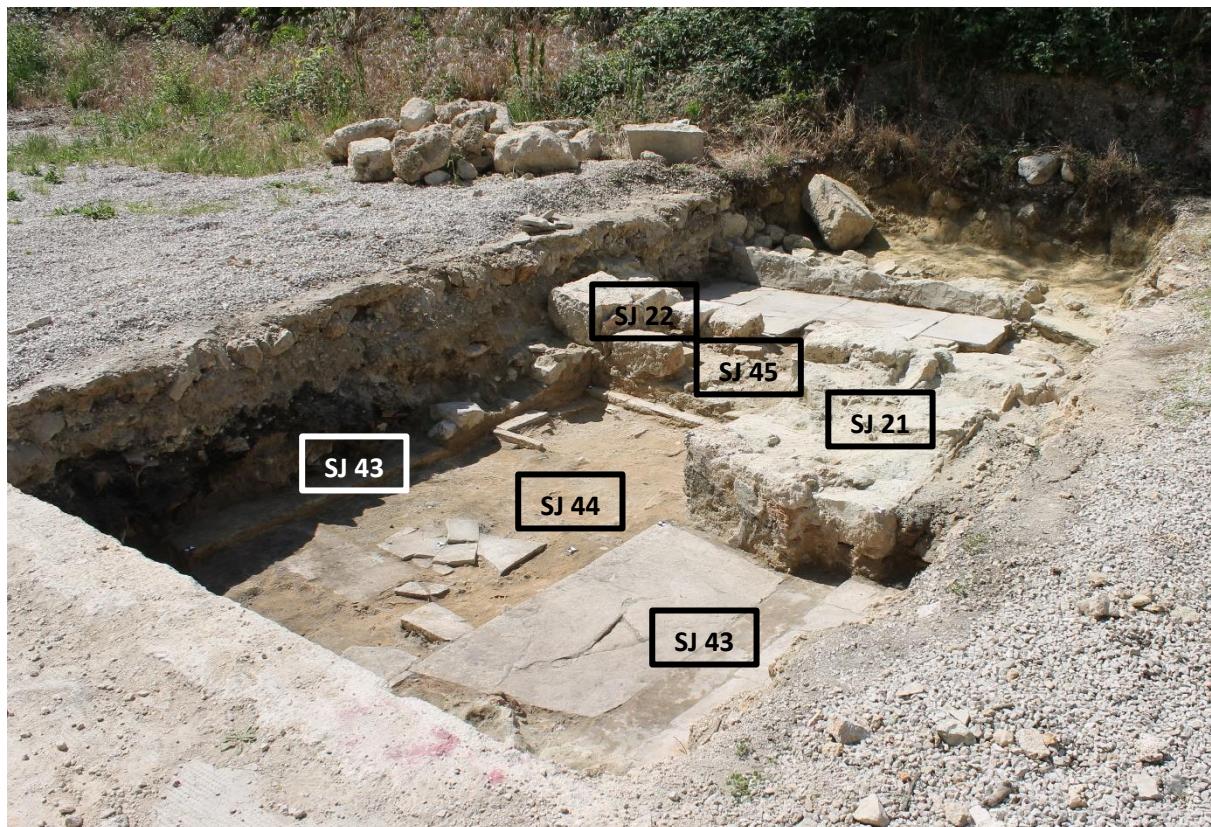
Sonda 3

Sonda 3 - početna situacija

Sonda 3 na svom vrhu nije imala asfaltnu ili armirano-betonsku podlogu, već ju je sačinjavao sipki sitni šljunak, SJ 3, nasipan na tanak, a opet nejednake debljine, sloj betona, SJ 13. Već je na samom početku bilo vidljivo da istočni rub sonde čini vrlo debeli betonski temelj čiji se ostaci pružaju duž istočnog ruba južne polovice prostora Tržnice, a predstavljaju vjerojatno ostatke temelja skladišta ili drugih privremenih recentnih struktura koje su nedavno uklonjene. Na istočnom rubu sonde vrh stratigrafije čini 0,1 m debeo livadni humus, SJ 11. Uklanjanjem spomenutih slojeva već su na vrlo maloj dubini uočeni ostaci struktura. Na samom je vrhu betonski zid, SJ 18, koji se pruža čitavom duljinom sonde u smjeru istok-zapad, a do dubine od oko 0,35 m. Nepravilnog je tlocrta što daje naznaku da se ovdje radi o samom dnu temelja zida. Na zapadom je rubu sonde ispod humusa uočen zid, SJ 19, ukopan u prirodni sloj

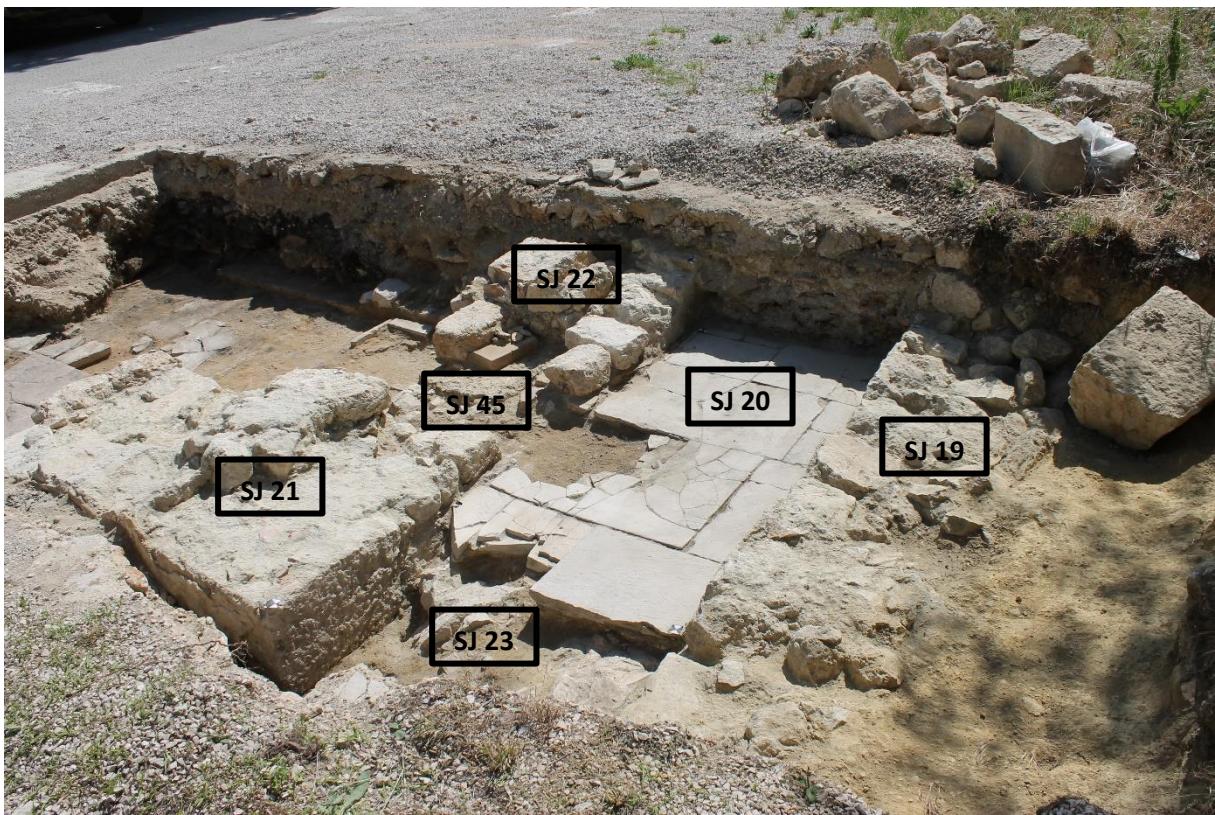
žute gline, SJ 12 koji se nalazi zapadno od njega i izvjesno predstavlja prirodnu zdravnicu usporedivu sa onom u istraživanju sonde u Kumičićevoj ulici. Zid je usmjerenja sjever-jug i istočno mu je lice ravno i građeno od klesanoga kamena obloženog bojanom zidnom žbukom, dok mu je zapadno nepravilno i valovito što je rezultat ukopavanja u prirodni glinoviti sloj SJ 12. Osim ovih, u početnoj su situaciji vidljive i strukture masivnog zida nepravilnog trapezoidnog tlocrta, SJ 21, građenog od masivnih obrađenih blokova kamena i sedre i obloženog bojanom zidnom žbukom sa svih strana; te ostataka zida SJ 22 koji ulazi u južni profil, a također je građen od kamenih i sedrenih blokova. Između ova dva zida nalazi se betonski temelj SJ 18. Prostor između zidova međusobno, kao i između zidova i rubova sonde, ispunjen je nasipnim slojevima sa šutom, modernim otpadom i ugljenom (SJ 14-17), ali i ulomcima novovjekovne keramike.

Sonda 3 - završna situacija, istočni dio

Nakon uklanjanja svih zemljanih slojeva i betonskog temelja SJ 18, na čitavoj je površini sonde uočeno postojanje popločanja i podloga za popločanja podnice objekta kojeg zatvaraju spomenuti zidovi. Između zida SJ 19 i zidova SJ 21 i 22 pruža se podnica popločana pravilnim pravokutnim pločama, SJ 20. Na sjevernom je rubu pružanja uništena te je na tom mjestu vidljiva njena podloga građena od komada nepravilnog kamena povezanog slabom

žbukom i nivelerana sitnim pijeskom, SJ 23. Između zidova SJ 21 i 22, a ispod betonskog zida SJ 18, uočena je niveličica bez ostatka popločanja, SJ 45, a koje je izvjesno predstavljalo ulaz/prag iz područja popločanja SJ 20 u područje središnjeg dijela sonde popločano sa SJ 43. Sam središnji dio sonde bio je pokriven popločanjem SJ 43 kojeg čine pravokutne ploče identične onima u SJ 20. Popločanje se najviše očuvalo uza sjeverni i južni profil sonde, dok u sredini nedostaje otkrivajući narančasto žuti prahoviti ali kompaktan sloj podloge popločanja, SJ 44. U liniji s pružanjem SJ 21 pruža se zid SJ 42 građen od istog materijala koji ulazi u istočni profil sonde. Između ova dva zida postavljena je veća profilirana trapezoidna kameni ploča u razini poda, a profilirani rubovi zidova ukazuju na to da se ovdje nalazio još jedan ulaz, dok je slična ploča uočena u južnom profilu pa se pretpostavlja i treći prolaz. S obzirom na ovakav raspored zidova i popločanja, ovdje je vjerojatno riječ o središnjoj prostoriji u koju je bilo moguće ući s tri strane, dok je uzdužna konstrukcija na zapadu mogla predstavljati hodnik iz koje se ulazilo u sve prostorije. Prema načinu gradnje, zidovi i popločanja u sondi 3 odgovaraju onima u sondi 2 i vjerojatno se radi o istoj zgradbi vrlo velikih dimenzija.

Sonda 3 - završna situacija, istočni dio

5. NALAZI

U slojevima na lokalitetu pronađeni su pokretni nalazi koji pripadaju pet vremenskih razdoblja: prapovijesti (kasno brončano doba/starije željezno doba), antici (2.-5. st.), kasnom srednjem vijeku (15.-16. st.), novom vijeku (17.-18. st.) i modernom dobu (19. i 20. st.). Sukladno vrsti pronađenog materijala nalazi se dijele na nalaze: keramike, životinjskih kostiju, opeke, metala stakla, bojane zidne žbuke, školjaka, gume i plastike. Među pokretnim nalazima ističu se rijetki komadi sitnih predmeta koji mogu reći nešto više o dataciji i funkciji predmeta i slojeva, skupina tzv. posebnih nalaza, a oni će biti u tekstu obrađeni zajedno s drugim nalazima iz istog vremena. Velika većina pronađenih nalaza pripadaju kućnom odnosno stambenom kontekstu.

Izbor ulomaka prapovijesne keramike (SJ 9, 24, 56)

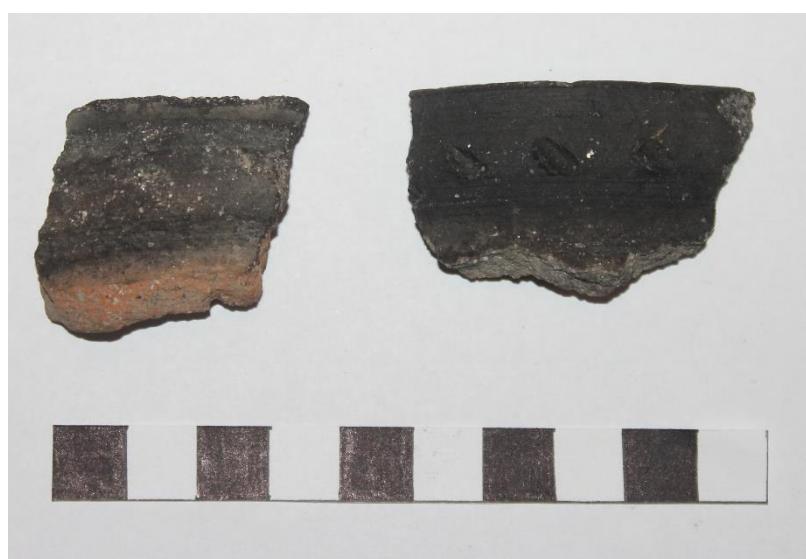
Prapovijesni su nalazi začudno najčešći među pronađenim materijalom na lokalitetu. Pojavljuju se već na dubini od 1 m u Sondi 1 (gdje su i svi pronađeni) te nasipni slojevi koji se nalaze ispod ove razine sadrže gotovo isključivo prapovijesni materijal. Među pronađenim se nalazima ističe keramika koja je brojnošću najčešća prema vrsti nalaza, a evidentirane su i životinjske kosti, puževi, školjke i komadi zapečenih podnica tj. kućnog ljepa. Keramika je u presjeku uglavnom dobro propečena no vidljivi su i ulomci koji sadrže tzv. *sendvič pečenje* odnosno svijetlij su, crveniji, na stijenkama, a sivi ili crni u sredini što je indikator nedovoljnog sušenja gline ili redukcijskog pečenja na kraju kojeg je pušten zrak zbog čega su posude crvene boje stijenki. Primjesa je dobro umiješana i sastoji se od sitnijih ali nejednakih komadića kalcita. Među posudama riječ je uglavnom o gruboj kuhinjskoj keramici crvene ili crne boje stijenke, a među oblicima prevladavaju lonci i zdjele. Uočeni su i ulomci manjih finijih zdjelica i šalica s

ručkama koje nerijetko idu iznad oboda posude. Većina ulomaka keramičkih posuda su neukrašeni, no oni koji sadrže ukras on je uglavnom jednostavno utiskivanje prsta ili plitko urezivanje s štrim predmetom u svježu glinu, a među databilnijim ukrasima nalaze se urezi koji gusto teku po obodu posude (zdjele i tanjuri), kanelure na glatkoj crnoj finoj keramici, bradavičasti ukras na grubim i finim posudama te jedna specifična ručka (PN 9) od crne zdjelice s dva rogolika izdanka na vrhu luka. Vrsta i tip keramičkih posuda ukazuju na stambeni karakter, odnosno često su nalažene u vidu tzv. *gradinske keramike* dok ih ova kombinacija ukrasa i načina pečenja svrstava najranije u kasno brončano, a najkasnije starije željezno doba (stupnjevi Ha A1-Ha B3 po Reinecke-ovoj i Müller-Karpe kronologiji, VINSKI-GASPARINI 1973., 162; T. 116). Neki elementi poput kaneliranih crnih posuda i ručke s rogolikim izdancima više naginju ka starijem željeznom dobu (Ha B i možda C) dok posude općenito djeluju kasnobrončanodobno. Razlog tome možda je u činjenici da je lokalna populacija (Delmati/Liburni) zadržala najvećim dijelom vlastitu tradiciju izrade keramičkih posuda, ali su imali i importe iz udaljenijih krajeva pa su se i sami mogli okušati u proizvodnji posuđa na novi način. Vrlo su važni i ostaci zapečenih podnica i kućnog ljepa koji ukazuju na činjenicu da je arhitektura prapovijesnih objekata vjerojatno bila poluukopana (poluzemunice) u zemlju te da su sadržavale kompaktne podnice od zapečene zemlje. Zasad se slojevi gorenja na lokalitetu ne mogu dovesti u direktnu vezu s prapovijesnim razdobljem.

PN 10 - ulomak luka i nožice rimske brončane fibule

U nekoliko je slojeva prebačene zemlje kojom je zapunjena ukop zida SJ 8 u Sondi 1 (SJ 50-52) pronađena manja količina ulomaka keramike i prije svega metalnih nalaza koji ukazuju na rimsku provenijenciju i dataciju u razdoblje antike. Među svim se nalazima najviše ističe ulomak nožice i luka fibule (PN 10) gdje je luk kvadratnog presjeka i neukrašen, dok je na prijelazu iz luka u nožicu vidljiva reljefna kuglica (dugme). Nažalost, zbog nedostatka glavice fibule nije moguće precizirati o kojem se točno tipu radi, no kombinacija elemenata ukazuje na mogućnost da je ovdje riječ o *auccissa* fibuli (izgled luka i nožice) ili pak "T"-fibuli (izgled luka, kuglasto izbočenje). Ovo izrazito utječe na dataciju s obzirom na to da se *auccissa* fibule datiraju u 1. st., dok su "T"-fibule vojničke i pripadaju razdoblju kasne antike od 3.-6. st. (KOŠČEVIĆ, 1980., 17, 33; T. VII, XXIX). Osim fibule pronađeni su i manji amorfni ulomci brončanih limova, vrh zašiljenog brončanog predmeta (možda *stilus*, PN 11) i brojni ulomci olovnog lima koji zbog svoje fragmentiranosti ne pružaju detaljniju dataciju. Među keramičkim se nalazima nedvojbeno prepoznaju ulomci *terrae sigillatae* iz sjevernoafričkih radionica, odnosno posuda zvanih *kaserole*. Kaserola je plića zdjela prema unutra zadebljanog oboda, na niskoj prstenastoj nozi poligonalnog presjeka. Dno ovih posuda ukrašeno je koncentričnim žlijebićima kako bi oponašalo dna metalnih posuda. Ove su posude najčešće presvučene crvenim premazom ili polirane a u presjeku su dobro prosušene i propečene. Javljuju se u razdoblju od 2.-4. st. što je vidljivo i prema nalazima ovih posuda na položaju rimskog *principiuma Tarsatica*, a pripadaju Hayes-ovom tipu 23B (VIŠNJIĆ, 2009, T. 3/2). Pronađeno je i dno kasnoantičkog tipa amfore uza koju trenutno nemamo analogije no pripada kaneliranom tipu koji se okvirno svrstava u razdoblje 3.-6. st.

Ulomci keramike kasnog srednjeg vijeka (15.-16. st.)

Ulomci grube kuhinjske keramike čine najveći dio keramičkih inače rijetkih nalaza iz razdoblja kasnog srednjeg vijeka. Posude, uglavnom lonci i zdjele, imaju čvrstu fakturu od sitno mrvljenoga i dobro umiješanoga kalcita. Ukras najčešće čine pravilne valovnice odijeljene urezanim horizontalnim linijama i plastičnim rebrima sa zarezima. Obodi su blago izvijeni prema van i često imaju žlijebić po sredini samog ruba. Među ulomcima ističu se i komadi manjeg lonca ukrašenoga gustim paralelnim horizontalnim linijama kao i obodi ukrašeni plastičnim rebrima i zarezivanjem. Sukladno analogijama s nalazima pronađenima u Zadru (BEKIĆ, 2017., T. 8, str. 51) i Čanjevu (ČIMIN 2006., T. 6, 8, 125), primjerici s predmetnog bi se lokaliteta mogli datirati u 15. i 16. st.

Ulomci majoličkih posuda ranoga novog vijeka (16.-17. st.)

Osim nalaza grube kuhinjske keramike, evidentirano je i nešto ulomaka glazirane keramike. Među većim i prepoznatljivijim primjercima nalaze se ulomci sa zelenom i smeđom glazurom zatim ulomci manjih posuda, vrčića ili lončića, sa smeđom glazurom te ulomci majolike. Za razliku od keramike iz razdoblja prapovijesti, antike i kasnoga srednjeg vijeka, ulomke novovjekovne keramike nalazimo u svim istraženim sondama. Oblikom se najviše ističu ulomak drške lijepo izvedenog školjkastog plastičnog ukrasa, a koja je najvjerojatnije pripadala zdjeli (PN 6). Ukras se nalazi s unutrašnje strane i čine ga linije oker, plave, smeđe i tirkizne boje. Sličan kolorit nalazimo i na ulomcima iz drugih slojeva, a ukazuju na italsko

porijeklo posuda koje su uglavnom izrađivane u 16. i 17. st. S obzirom na to da se ulomci novovjekovne keramike nalaze uglavnom u površinskim slojevima (dubina od 0,35-0,5 m) zasad ih povezujemo s novovjekovnim zgradama prepoznatim na povijesnim kartama (konjanička kasarna, zgrada smještaja za javne službenike). U prilog tome govori i veća količina građevinskog materijala koji pripada tom razdoblju, a posebice opeke i crijeponi, zatim željezni okovi vrata, prozora i namještaja, ulomci prozorskog stakla i komadi bojane zidne žbuke koji se nalaze posvuda između ostataka zidova, a u sondama 2 i 3 sačuvani su *in situ* pri dnu sačuvanih struktura. Razdoblju novog se vijeka pripisuje i ulomak zelenoga glaziranog pećnjaka iz sonde 2 (PN 5) kao i ulomci keramičkih lula (PN 7 i 8) među kojima je PN 8 lako prepoznatljiv turski tip s početka 19. st. (MILOŠEVIĆ, TOPIĆ, 2011., 320, sl. 64)

Avers njemačkog *Reichspfenningu* kovanog u Berlinu 1935. g.

Najprepoznatljiviji su ulomci moderne keramike koja pripada 19. i 20. st., a čine ju ulomci kamenine, poluporculana i porculana te posuda s olovnom i kositrenom glazurom. Kamenina je otisnuta ustaljenim uzorkom geometrijskog motiva ili cvijetnog vijenca na rubu te prizorom u sredini koji je na jednom primjeru prepoznat kao *motiv vrbe*, poznati motiv kojeg uglavnom nalazimo na posudama engleskih radionica, a proizvode se sredinom 19. st. imitirajući kineske uzore (GUSAR, 2010., kat. br. 691, 215). U relativno databilne nalaze ubraja se i ulomak porculanske čaše s tamno plavim vegetabilnim ukrasom kakve se proizvode diljem Europe početkom 20. st. Za izdvijiti su dva nalaza koja potječu iz Njemačke a pripadaju vremenu sredine 30-ih godina 20. st. među kojima je već spomenuti poklopac vodomjera, ali i novčić PN 3. Kod novca je riječ o tzv. *Reichspfenningu* kovanom u Berlinu 1935. g.

Među ostalim nalazima na lokalitetu najbrojnije su životinjske kosti koje se ne mogu pripisati određenim razdobljima, a pripadaju ostacima hrane. Najviše je svinjskih i janjećih kostiju, a evidentirane su i kosti bovida te peradi. Od ostataka hrane pronađene su i ljuštture

školjaka (kamenica, dagnja, riječna kamenica) te puževa. Modernima se smatra i većina ulomaka stakla, gdje prednjači recentno prozirno prozorsko staklo i ulomci recentnih boca. Ipak, među ulomcima pronađeni su i komadi bočica za lijekove koji se mogu okvirno datirati u 19. st. Ostali nalazi otpadaju na metalne posude, plastičnu dugmad, ulomak gumenog potplata cipele i ulomak tkanine i komade nepoznatih drvenih predmeta.

PN 5 - kameni nadvratni luk pokraj zida u sondi 2

6. ZAKLJUČAK

Sondažno arheološko istraživanje na položaju Stare Tržnice u Kninu pokazalo je ostatke arheoloških slojeva i struktura u sve tri istražene sonde. Kako je na ovome mjestu neposredno prije istraživanja provedeno i georadarsko istraživanje, ovime se potvrđuju rezultati georadara u svim prezentiranim odsjecima. Na položaju Tržnice u Kninu, ostaci arheoloških i povijesnih struktura nalaze se već vrlo plitko ispod asfaltne i armirano-betonske podloge te pripadajuće posteljice. Kulturni se slojevi pružaju u dubinu do 3 m što potvrđuje iskop u Sondi 1, a, s obzirom da na niti jednom dijelu lokaliteta nije uočena zdravica, i dublje od toga.

U razdoblju prapovijesti, točnije krajem brončanog i početkom željeznog doba, na području Tržnice postojalo je naselje s poluukopanim kućama s čvrstim zapečenim podnicama i zidovima rađenima od prepleta šiblja i kućnog ljepa. Pokretni nalazi koji pripadaju ovom razdoblju nalaze se u Sondi 1 na dubini od 1 m pa niže. S obzirom na to da su u novom vijeku i suvremenom dobu nekoliko puta rušene postojeće građevine i građene nove, slojevi do dubine dna temelja zida u Sondi 1 (2,5 m) ispremiješani su i nastali su zatrpanjem konstrukcije zida. Slojevi na dubini većoj od 2,5 m najvjerojatnije su netaknuti i u budućim će istraživanjima pružiti vrijedne podatke o izgledu i funkciji prapovijesnog naselja na obali jezera na Krki, a podno gradine na brdu Spas.

Na dubini od oko 2 m uza sami zid u Sondi 1 prepoznati su slojevi u kojima se gotovo isključivo nalazi rimski materijal. O razdoblju rimske prisutnosti u Kninu svjedoče zasad rijetki nalazi s brda Spas i Tvrđave u Kninu, a prema ovom istraživanju, element rimskog života nalazio se je i u podnožju, na obali jezera. Slojevi s rimskim su materijalom tanki, a sam materijal malobrojan pa se ne mogu povezati uz određene strukture, no nalaz fibule, kao i fine keramike u tim slojevima daje naslutiti prisutnost Rimljana u ovom dijelu Knina između 2. i 5. st.

Prema nalazima, slijedi vremenski i kulturni hijatus koji završava u kasnom srednjem vijeku. Već je iz kartografskih prikaza iz 1688. na području Tržnice vidljiva velika kuća Atlagić-paše čije je dvorište ograđeno visokim zidom. Upravo se tom objektu i tom razdoblju (kao i onom koje mu neposredno prethodi) pripisuju rijetki nalazi keramike kasnoga srednjeg vijeka pronalaženi uglavnom oko 0,5 m dubine u Sondi 1 te 0,5-1 m dubine u Sondi 2.

Ostatak arheoloških nalaza i struktura pripada samome vrhu stratigrafije, tj. slojevima na dubini od 0,15-0,5 m, a obuhvaća razdoblja novoga vijeka i modernoga doba. U novome je vijeku na području Tržnice postojala dugačka zgrada konjaničke kasarne, a prostorom je dominirala zgrada smještaja za javne službenike. Ostaci ovih su zgrada vidljivi prema sačuvanim zidovima u Sondi 1 (konjanička kasarna) te Sondama 2 i 3 (zgrada za smještaj javnih službenika). Zid, SJ 8, izvjesno je bio zapadni vanjski zid konjaničke kasarne iza koje je prema nacrtima tekla cesta, a u kasnijim je vremenima bio otvoreni prostor, pa bi to objasnilo niveliacijske slojeve u Sondi 1 koji stepenasto padaju prema dnu temelja zida.

U sondama 2 i 3, ostaci debelih (1,2 m) zidova i kompaktnog popločanja jedino su što je preostalo od velike zgrade za smještaj javnih službenika. Zgrada je prema prikazima imala dva kata i mnogo ulaza od koji je jedan zasigurno bio u zidu u Sondi 2 uz koji je nađen i nadvratnik. U Sondi 3 prepoznat je uzdužni hodnik iz kojeg se ulazilo u središnje prostorije. Zgrada je imala drvenu stolariju i namještaj i staklena prozorska okna, a bila je grijana iz velikih kaljevih peći što pokazuju ostaci ugljena u Sondi 3 te ulomak pećnjaka u Sondi 2, a i na prikazu iz sredine 18. st. vidljivi su ogromni dimnjaci. Bila je građena od kamena i opeke, a krov je bio pokriven crijepom, dok je iznutra bila obojenih žbukanih zidova.

Krajem 19. ili najranije sredinom 20. st. veći dio zgrade razgrađen je i područje je podijeljeno na manje javno-stambene jedinice. Svakako u tom trenutku egzistira dio zgrade obuhvaćen Sondom 3 u koju se uvodi vodovod probijanjem temelja vanjskog zida i polaganjem cijevi ispod popločanja. Nakon 2. svjetskog rata polako počinje preuzimati funkciju tržnog područja i, nakon rušenja ostataka velike zgrade, grade se manja privremena skladišta i javni WC čiji je kanalizacijski odvod također presjekao ranije strukture.

7. POPIS LITERATURE

BEKIĆ, L., VRKIĆ, Š., PEŠIĆ, M., SURIĆ, R., *Sveti Nikola u Zadru, arheološko iskopavanje u samostannskom sklopu Sv. Nikole u Zadru 2014.-2016.*, Zadar, 2017., 246 str.

ČIMIN, R., Keramički nalazi s utvrde Čanjevo u: *Čanjevo, istraživanja 2003.-2007. monografija (ur. L. Bekić)*, Visoko 2008., str. 121.-191.

GUSAR, K., *Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika iz Zadra*, doktorski rad, Zadar., 2010. 684 str.

KOŠČEVIĆ, R., *Antičke fibule s područja Siska*, Zagreb 1980., 136 str.

MILOŠEVIĆ, B., TOPIĆ, M., Keramičke lule s lokaliteta Kula Gornji ugao u Dubrovniku, u: *Starohrvatska prosvjeta III*, sv. 38, Split 2011., str. 297-328

ŠKARPA DUBRETA, D., ČIKARA, D., ĆURIĆ, A., KEKEZ, H., *Kninska tvrđava-konzervatorski elaborat*, Zagreb 2018., 379 str.

VINSKI GASPARINI, K., *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, monografija, Zadar 1973., 367 str.

VIŠNJIĆ, J., Antička fina keramika u: *Tarsatički principij*, Rijeka 2009., str. 71-96